

НЕНОРМАТИВНІ ПРАВОВІ АКТИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

В. М. Кравчук

Правові акти можуть бути нормативними та ненормативними. Ненормативні акти стають дедалі важливішими для врегулювання суспільних відносин.

Правовые акты могут быть нормативными и ненормативными. Ненормативные правовые акты отыгрывают все более важную роль в регулировании общественных отношений.

Legal acts can be normative and nonnormative. Nonnormative acts became more important for the regulation of public relations.

Проблема дослідження ненормативних юридичних актів породжена постійним розширенням сфери правового регулювання, підвищенням ступеня нормативної узагальненості юридичних норм, зростанням необхідності правильного, ефективного застосуванні юридичних норм, процесом подальшого зміцнення законності та забезпечення її єдності. Все це особливо гостро відчувається в зв'язку з потребами правової реформи в Україні. Такі дослідження повинні допомогти розробити практичні рекомендації з удосконалення правових форм реалізації функцій держави та функціонування механізму піднормативного регулювання, посилити значення правової форми у забезпеченні соціального прогресу.

Проблему юридичних актів досліджували такі науковці, як Цвік М., Алексеев С., Христова Г. О. та інші.

Крім актів правотлумачення і правозастосування, до відповідного понятійного ряду слід віднести також акти правоскасуючі, праводелегуючі, правоініціюючі, правопризупинюючі, правоухвалюючі, акти призначення і звільнення, акти правосуддя, акти контрольні, наглядові, вето, ратифікації, запити, подання, інформаційні, консультативні тощо [1].

Вивчаючи ненормативні юридичні акти, необхідно встановити їх ознаки, структурні елементи, навести їх визначення, здійснити їх класифікацію, провести порівняльний аналіз з нормативно-правовими актами, зазначити їх співвідношення.

В теорії права існує двоякий підхід до розуміння поняття юридичного акта як дії та як письмового документа. В останньому випадку юридичний акт – це “офіційний письмовий документ, що породжує певні правові наслідки, створює юридичний стан і спрямований на регулювання суспільних відносин” [2] документ, що видається державним органом та містить загально нормативні чи індивідуальні приписи; документ, складений у передбаченому законом порядку, що породжує певні правові наслідки [3].

Алексеев С. говорив про можливість розуміння юридичного акта і як дії (поведінки), як правило, правомірної, тобто юридичний факт [4].

Загальне поняття ненормативних юридичних актів має виходити від того, що об'єктом дослідження може бути не тільки письмовий документ, а й різноманітна правова поведінка.

Щодо ознак нормативності, в літературі не існує єдиного підходу до їх визначення. Так, спрямованість на регулювання виду суспільних відносин, тривалий характер дії та неперсоніфікованість адресата є загальнородовими, універсальними ознаками нормативності [5]. Розкриваючи поняття нормативності, С. Алексеев наводить таку сукупність ознак: загальнообов'язковість, здатність виконувати роль регулятора суспільних відносин, поширюватися на території усієї держави та діяти безперервно у часі (до скасування чи зміни) [6]. З іншого боку, нормативність права полягає в тому, що воно містить загальнообов'язкові права та обов'язки для невизначеного кола суб'єктів, тривалий час та багаторазово застосовується до передбачених життєвих ситуацій [7].

Узагальнюючи наведене, вважаємо, що нормативні акти обов'язково мають загальний характер, розраховані на невизначене коло суб'єктів та випадків, здатні неодноразово застосовуватися та містять первісне право. На відміну від них ненормативними юридичними є акти, спрямовані на встановлення (зміну, припинення) конкретних правовідносин, волевиявлення суб'єктів права, зміст яких у передбачених законом випадках фіксується у документальній формі, дія яких розраховується на визначене коло суб'єктів та випадків, або вичерпується виконанням.

Аналіз законодавства, загальнотеоретичної та галузевої літератури, пов'язаної з проблемою ненормативних юридичних актів, дозволяє зробити декілька висновків щодо об'єкта дослідження: всі юридичні акти ненормативного характеру є вторинними щодо правових, мають допоміжний характер і виконують низку різноманітних функцій (процедурні, конкретизуючі,

індивідуалізуючі (персоніфікуючі), оперативного управління, означення умов, строків і характеру дії правових нормативних актів тощо).

Більшість ненормативних юридичних актів виникають як результат спрямованої на підвищення чіткості та визначеності правового регулювання діяльності державних та інших уповноважених органів, підприємств, організацій та окремих громадян з перекладу абстрактного змісту нормативних актів на більш конкретний рівень завдяки операції обмеження поняття (зменшення обсягу поняття на основі розширення їх змісту), з наступним фіксуванням у тексті зазначених актів.

Класифікація ненормативних юридичних актів можлива за багатьма критеріями. Ми ж за основу класифікації візьмемо найбільш істотні ознаки та властивості явищ, які розкривають сутність та зміст досліджуваних об'єктів, дозволяють роз'яснити їх якісні та кількісні характеристики, наприклад:

– за *формою зовнішнього вираження*: акти-документи (окремі документи, резолюції на матеріалах справи, що виконані посадовими особами, тощо); акти-дії (словесні, конклюдентні – виконуються у вигляді жестів, рухів і свідчать про вимогу до конкретних осіб вчинити певні дії);

– за *суб'єктом прийняття*: державні акти (акти представницьких органів державної влади, глави держави, акти органів виконавчої влади, суду, контрольно-наглядових органів); акти підприємств, установ, організацій (акти, спрямовані на забезпечення їх діяльності, різноманітні правочини, звіти, накази тощо); акти фізичних осіб (договори, доручення, позовні заяви, заповіти тощо);

– за *характером співвідношення з правовими актами*: правомірні (акти, що відповідають нормам права, прийняті повноважним суб'єктом у межах його компетенції); неправомірні (акти, що узаконюють свавілля, видані з перевищенням повноважень, є хибними, у будь-якому випадку такі, неправомірність яких доведено в установленому законом порядку, наприклад : угода, визнана судом недійсною, скасоване рішення суду, тощо);[8]

– за *строком дії*: прийняті на невизначений строк; з обмеженим строком дії.

Таким чином, ненормативні юридичні акти являють собою один з необхідних способів реалізації законодавства, засіб підвищення точності і визначеності юридичної регламентації суспільних відносин, суттєву умову забезпечення втілення норм права в життя, що у кінцевому результаті сприяє здійсненню в державно-правовому управлінні вимог принципів демократії та забезпеченню принципів законності.

Література

1. Цвік М. В. Про систему юридичних актів // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 4 (31). – С. 19.
2. Популярна юридична енциклопедія / В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський та ін. – К., 2003. – Т. 1. – С. 21.
3. Большой юридический словарь / Под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Куртских. – М., 1998. – Т. VI. – С. 15.
4. Алексеев С. С. Общая теория права: В 2 т. – М., 1982. – Т. 2. – С. 192.
5. Блохин Ю. В. Критерии отграничения нормативно-правовых предписаний от ненормативных в советском законодательстве (на примере нетипичных предписаний): Автореф. дис.... канд. юрид. наук. – М., 1991. – С. 6.
6. Алексеев С. С. Проблемы теории права: Курс лекций в двух томах. – Свердловск, 1972. – Т. 1. – С. 22.
7. Загальна теорія держави і права: Підручник / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Х., 2002. – С. 184.
8. Христова Г. О. Теоретичні проблеми визначення та класифікація юридичних актів // Проблеми законності. – Х., 2003. – Вип. 61. – С. 7.